

Tilburg University

Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal

Kroon, S.; Vallen, T.

Published in:

Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen

Publication date:

1989

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Kroon, S., & Vallen, T. (1989). Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal: Begripsbepaling en demografische gegevens. In S. Kroon, & T. Vallen (Eds.), *Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen* (pp. 9-24). (Voorzetten / Nederlandse Taalunie; No. 23). Stichting Bibliographia Neerlandica.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Voorwoord

Het in 1987 als Advies van de Raad van de Nederlandse Taal en Letteren gepubliceerde **Meerjarenperspectief voor een Taaluniebeleid** bevat in het hoofdstuk 'Algemene overwegingen' bij de paragraaf 'Onderwijs' de overweging dat er "gelet op de sterke toename van het aantal niet-Nederlandstaligen binnen de Taalunie-regio, (...) ook gemeenschappelijke inspanningen verricht (zullen) moeten worden om een degelijk stelsel van voorzieningen te scheppen voor het leren van de Nederlandse taal aan anderstaligen" (pagina 18). Tegen deze achtergrond onderscheidt de Raad ten aanzien van het onderwerp 'Onderwijs Nederlands voor anderstaligen' op beleidsniveau drie belangrijke aandachtsgebieden: de bevordering van deskundigheid, de bevordering van ontwikkelactiviteiten en de bevordering van onderzoek. Wat dit laatste onderwerp betreft, wordt onder andere prioriteit toegekend aan "de organisatie van een bilateraal symposium over onderzoek naar en leermiddelen-ontwikkeling voor onderwijs Nederlands aan anderstalige kinderen, jongeren en volwassenen in Nederland en Vlaanderen. Tijdens dit symposium zullen onderzoeksresultaten, leermiddelen, onderwijservaringen en voornemens worden uitgewisseld en zullen nadere aanbevelingen worden geformuleerd voor een Taaluniebeleid" (pagina 37-38).

Met als uitgangspunt de formuleringen in het **Meerjarenperspectief voor een Taaluniebeleid** organiseerde het Werkverband Taal en Minderheden van de Faculteit der Letteren van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg in samenwerking met de Nederlandse Taalunie het bilaterale Nederlands-Vlaamse symposium waarvan in de bovenstaande passage sprake is. Het symposium vond plaats in Tilburg op 16 december 1988 en droeg als titel **Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in het Nederlandse taalgebied**.

Aan het symposium werd deelgenomen door een honderdtal genodigden die in Nederland en Vlaanderen centrale posities innemen op het gebied van beleid, onderzoek of onderwijs Nederlands als tweede taal. Ook de zes inleidingen die door Vlaamse en Nederlandse sprekers werden verzorgd, lagen op deze drie terreinen. Vanuit Vlaanderen werd het woord gevoerd door lic. Marie-Claire Rosiers-

Leonard en lic. Nora Bogaert (beleid), dr. Koen Jaspaert (onderzoek) en prof. dr. Johan Leman (onderwijs). De Nederlandse sprekers waren drs. Willem Fase (beleid), prof. dr. Guus Extra (onderzoek) en dr. René Appel en drs. Simon Verhallen (onderwijs). Het symposium werd afgesloten met een forum-zaaldiscussie onder leiding van dr. Kas Deprez mede naar aanleiding van door de inleiders vooraf geformuleerde stellingen en aanbevelingen.

Ter voorbereiding op het symposium werd een symposiumdocument samengesteld. De daarin opgenomen inleiding, die onder de symposiumtitel **Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in het Nederlandse taalgebied** aan de symposiumdeelnemers vooraf algemene informatie verschaftte over de situatie inzake etnische minderheden en Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen/Brussel, is, voor zover het de daarin vervatte terminologische en demografische gegevens betreft, in geactualiseerde vorm als eerste bijdrage in deze Taalunie-voorzet opgenomen (Kroon en Vallen). Daarna volgen de tot artikelen omgewerkte symposiumlezingen. Allereerst wordt het overheidsbeleid inzake Nederlands als tweede taal aan de orde gesteld in artikelen van Fase (Nederland) en Rosiers-Leonard en Bogaert (Vlaanderen). Vervolgens wordt in de bijdragen van Extra en Jaspaert ingegaan op onderzoek inzake Nederlands als tweede taal in respectievelijk Nederland en Vlaanderen. In de laatste twee artikelen staat het onderwijs Nederlands als tweede taal centraal: Appel en Verhallen gaan in op de situatie in Nederland, Leman op die in Vlaanderen en Brussel. Tot slot is nog een namen- en adreslijst opgenomen van de medewerkers aan deze Taalunie-voorzet.

Wat betreft het redactiewerk ten behoeve van deze Voorzet kan er op deze plaats nog op gewezen worden dat gestreefd is naar inhoudelijke afstemming en typografische uniformering van de afzonderlijke artikelen. Het Nederlandse en het Vlaamse taaleigen is echter zoveel mogelijk gerespecteerd, uiteraard binnen de grenzen van de wederzijdse communicatieve adequaatheid.

Bij de organisatie van het symposium en de totstandkoming van deze Taalunie-voorzet was een groot aantal personen en instanties betrokken. Een belangrijk deel van de inhoudelijke en technische voorbereiding kwam als onderdeel van een stage-opdracht, voor rekening van I. van den Bogert en H. Verschure, studenten bij het Werkverband Taal en Minderheden van de Tilburgse Letterenfaculteit. Van een voor het symposium ingestelde adviesgroep maakten deel uit K. Deprez, G. Extra, K. Jaspaert en J. Leman. Verder advies werd ingewonnen bij H. van Echelpoel, N. Bogaert, W. Geirnaardt, D. Janssen en M.-C. Rosiers-Leonard. Namens de Nederlandse Taalunie waren M. le Clercq en O. de Wandel bij de voorbereiding van het symposium betrokken.

We zijn de auteurs van de in deze Taalunie-voorzet opgenomen bijdragen zeer erkentelijk voor de snelle en accurate aanlevering van de artikelen en voor hun bijdragen tijdens de forum-zaaldiscussie. Dat laatste geldt ook voor de overige symposiumdeelnemers. Ten slotte zijn we dank verschuldigd aan de Nederlandse

Taalunie en de Letterenfaculteit van de Katholieke Universiteit Brabant. Zonder de financiële ondersteuning en de medewerking van eerstgenoemde had het symposium niet georganiseerd kunnen worden en was de uitgave van deze publikatie onmogelijk geweest. De Letterenfaculteit zijn we erkentelijk voor de genoten gastvrijheid en de organisatorische en administratief-technische ondersteuning.

We hopen dat de tijdens het symposium uitgesproken wens tot het instellen van een geïnstitutionaliseerd Nederlands-Vlaams samenwerkingsverband inzake Nederlands als tweede taal onder de vlag van de Nederlandse Taalunie met de publikatie van deze Voorzet een nieuwe impuls krijgt in de richting van een daadwerkelijke en concrete realisering. Het beleid, het onderzoek en het onderwijs op het onderhavige gebied alsmede de op gang komende noodzakelijke samenwerking tussen Noord en Zuid inzake Nederlands als tweede taal zouden er ons inziens mee gebaat zijn.

Tilburg, juni 1989

Sjaak Kroon en Ton Vallen

Etnische minderheden en Nederlands als tweede taal: begripsbepaling en demografische gegevens*

Sjaak Kroon en Ton Vallen

1 Minderheden en taal: enkele begrippen

In het Nederlandse taalgebied - Nederland en Vlaanderen - verblijven bijna twee miljoen personen met een van oorsprong niet-Nederlandstalige achtergrond. Dat betekent dat deze mensen maatschappelijk moeten functioneren in een omgeving waarin de meerderheidstaal (het Nederlands) niet hun moedertaal is. Binnen deze grote groep van zo'n twee miljoen niet-Nederlandstaligen kunnen grosso modo twee subgroepen worden onderscheiden.

- Immigranten uit westerse geïndustrialiseerde landen waarvan de sociaal-culturele achtergronden zich slechts in relatief geringe mate van die van de autochtone Nederlandse en Vlaamse bevolking onderscheiden. Deze personen ondervinden over het algemeen relatief weinig problemen wat betreft hun participatie in de samenlevingen van beide immigratiegebieden.
- Immigranten waarvan de sociaal-culturele achtergronden in aanzienlijke mate verschillen van die van de autochtone bevolkingsgroepen.

Op laatstgenoemde (groepen van) immigranten is in deze bijdrage de aandacht gericht. Het gaat daarbij om personen die voornamelijk afkomstig zijn uit het Middellandse-Zeegebied en (met name wat Nederland betreft) uit de voormalige koloniën. Ze zijn vooral om economische redenen naar Nederland en Vlaanderen gekomen. In de laatste decennia heeft men deze groepen immigranten met allerlei verschillende termen aangeduid zoals 'gastarbeiders', '(im)migranten', 'vreemdelingen', 'buitenlanders', 'allochtonen', 'etnische groepen', 'minderheden', 'culturele minderheden', 'etnische minderheden'. Er bestaat omtrent deze aanduidingen een levendige, soms niet altijd even zakelijke, terminologische discussie. In deze tekst wordt welbewust gekozen voor de term **etnische minderheden**. Deze keuze kan als volgt worden gemotiveerd en toegelicht.

In het algemeen verstaat men onder een etnische groep een groep die zichzelf

definieert (en door anderen wordt gedefinieerd) in termen van specifieke culturele eigenschappen, die haar onderscheiden van andere groepen. Deze zelfdefinitie veronderstelt een etnisch bewustzijn, dat wil zeggen een bewustzijn dat men in cultureel opzicht anders is dan anderen. Een etnische groep kenmerkt zich dus door een bepaalde sociale identiteit, die verankerd ligt in een gemeenschappelijk cultureel erfgoed. Het karakter en de omvang van dit erfgoed kan voor iedere etnische groep verschillend zijn. Het kan gaan om taal, religie, levensstijl, een gemeenschappelijk verleden, gemeenschappelijke raskenmerken enzovoort. Het betreft dus altijd bepaalde elementen van een groter systeem van betekenissen. Uitgaande van een dergelijke brede definitie van etniciteit kunnen zeer verschillende sociale groepen als etnische groepen gekarakteriseerd worden: 'fanatieke' Friezen en Limburgers in Nederland, protestanten en katholieken in Noord-Ierland, Vlamingen en Walen in België en natuurlijk ook Turken, Italianen, Marokkanen, Chinezen, Surinamers enzovoort in West-Europa (vgl. Tennekes 1986).

Over de notie 'minderheid' bestaat beduidend minder wetenschappelijke overeenstemming. Meestal wordt het begrip in sociologische zin gehanteerd. Het gaat dan altijd om groepen die - in vergelijking met de sociologische meerderheid - over minder macht beschikken en zich in een in sociaal-economisch opzicht achtergestelde positie bevinden (geringe mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming, geringe kansen op werk en goede huisvesting, lage sociaal-economische status enzovoort). De achterstandspositie waarin minderheden verkeren is altijd een gevolg van achterstelling door de machtiger meerderheidsgroep. Het begrip 'minderheid' is dus een relationeel begrip: men kan niet over een minderheid spreken zonder aan te geven van welke meerderheid zich deze minderheid onderscheidt, en in vergelijking met welke meerderheid ze zich in een achtergestelde of gedepriiveerde positie bevindt.

Etniciteit en minderheid zijn dynamische grootheden. De vraag in hoeverre een bepaalde groep zich als etnische groep beschouwt en de mate van benadeling van een minderheid door een meerderheid worden bepaald door de dynamiek van de maatschappelijke ontwikkeling. Een geslaagd emancipatieproces impliceert daarom zowel het verdwijnen van een bepaalde maatschappelijke groep als minderheid als ook het verdwijnen van een andere maatschappelijke groep als meerderheid (vgl. Tennekes 1986).

Veel van de huidige immigranten en hun kinderen beschouwen zichzelf als behorend tot een specifieke etnische groep en ze bevinden zich in een weinig rooskleurige maatschappelijke positie. Niet alleen om die redenen is de aanduiding 'etnische minderheden' het meest adequaat, ze maakt bovendien zichtbaar dat een belangrijk deel van de verantwoordelijkheid voor een oplossing van de problemen die met een minderheidspositie samenhangen door de meerderheid gedragen wordt.

De laatste jaren is in steeds breder kring het besef doorgedrongen dat het merendeel van de leden van etnische minderheden zich blijvend in Nederland en Vlaan-

deren heeft gevestigd. Bovendien begint men zich steeds sterker te realiseren dat een permanente minderheidspositie voor deze groepen ongewenst is. Onderwijs en vorming zijn - naast arbeid - belangrijke middelen om de emancipatie van etnische minderheden te bevorderen. Tot nu toe lijkt daar echter weinig van terecht te komen. Veeleer is het zo dat naast de eerder genoemde politieke en sociaal-economische factoren ook het onderwijs in velerlei opzichten een belemmerende factor voor de emancipatie van etnische minderheden vormt. Hoewel er bijvoorbeeld de laatste jaren specifieke voorzieningen getroffen zijn voor het onderwijs aan kinderen uit etnische minderheden, stroomt het merendeel van hen nog steeds door naar 'lagere' vormen van het voortgezet onderwijs en vaak verlaten zij dit onderwijs voortijdig zonder een eindexamen te behalen. Een van de factoren die verondersteld worden van invloed te zijn op het schoolsucces van deze kinderen, is de mate waarin ze het Nederlands beheersen.

Van huis uit niet-Nederlandstaligen die in Nederland of Vlaanderen vertoeven, verwerven het Nederlands als **tweede taal (T2)**. Daarmee wordt bedoeld dat men een nieuwe taal leert die de dominante taal (de meerderheidstaal) is in het gebied waar men woont. Bij **vreemde-taalverwerving** wordt een nieuwe taal geleerd die de meerderheidstaal is in een ander gebied dan waar men woont (bijvoorbeeld Nederlanders die in Nederland Frans leren). Bij **eerste-taalverwerving** of moedertaalverwerving gaat het om de verwerving van de taal die de hoofdrol speelt binnen het primaire socialisatieproces in het gezin en de naaste omgeving waarin men opgroeit.

Het feit dat door vrijwel alle kinderen uit etnische minderheden het Nederlands als tweede taal wordt geleerd zou consequenties moeten hebben voor de inhoud en de didactiek van het onderwijs Nederlands aan deze kinderen. In de meeste Nederlandse en Vlaamse scholen ontvangen deze kinderen echter onderwijs Nederlands als ware het Nederlands hun eerste taal of moedertaal. Een dergelijke didactische benadering wordt ook wel **onderdempeling** genoemd. Onderdempeling is slechts een van de mogelijke (taal)opvangmodellen voor niet-Nederlandstaligen in het onderwijs. Ook in een **transitiemodel** staat de beheersing van de tweede taal centraal, maar ontvangt het kind in het aanvankelijke onderwijs ook onderwijs in de eerste taal (of een standaardtaal van het land van herkomst) teneinde de overgang van eerste naar tweede taal soepel te laten verlopen. In een model van **taalonderhoud** staan eerste en tweede taal gedurende de totale schoolperiode naast elkaar als vakken op het rooster en behoren deze derhalve ook beide tot de doelstellingen van het onderwijs. Het weloverwogen hanteren van een transitie- of een taalonderhoudmodel komt in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs relatief weinig voor.

In 1986 publiceerde de Nederlandse Taalunie een lijvig rapport over de positie van het Nederlands in het onderwijs in Nederland en Vlaanderen en de rol van de overheid in deze (Wesdorp e.a. 1986). De auteurs van dit rapport beperkten zich expliciet tot (onderwijs) Nederlands als moedertaal. Bij wijze van inleiding op de in de onderhavige bundel opgenomen artikelen over beleid, onderwijs en onderzoek

met betrekking tot Nederlands als tweede taal in Nederland en Vlaanderen, een onderwerp dat in 1986 buiten beschouwing bleef, verschaffen we in het vervolg van deze bijdrage enkele vooral cijfermatige demografische gegevens over etnische minderheden in Nederland en Vlaanderen/Brussel.

2 Etnische minderheden in Nederland

Hoewel in sommige sociaal-wetenschappelijke en onderwijskundige publikaties zo nu en dan het tegendeel gesuggereerd lijkt te worden, is Nederland niet pas sinds de grote immigratiebewegingen van de laatste decennia een multi-etnische en multilinguale samenleving, maar al eeuwenlang. In de zeventiende eeuw bijvoorbeeld was ongeveer 10% van de bevolking van Nederland van niet-Nederlandse oorsprong en veel van de Chinezen, Italianen en Polen die nu in Nederland wonen stammen af van immigranten die al ruim voor de Tweede Wereldoorlog Nederland als verblijfplaats kozen. Door de jaren heen variëren de Nederlandse immigratiecijfers met het welvaartsniveau en zo zien we dat in de afgelopen decennia opnieuw grote groepen arbeidsimmigranten uit met name het Middellandse-Zeegebied en uit de voormalige koloniën zich in Nederland vestigden.

Binnen de totale in Nederland aanwezige immigrantenpopulatie kunnen we vijf hoofdgroepen onderscheiden.

- 1 Immigranten uit de voormalige Nederlandse koloniën. Voornamelijk om politieke en economische redenen hebben zich Surinamers, Antillianen en Indische Nederlanders in Nederland gevestigd. Binnen de laatste groep nemen de Molukkers een specifieke positie in, niet alleen vanuit etnisch, cultureel en religieus oogpunt gezien, maar ook door hun onvrijwillige 'repatriëring' naar Nederland in 1951 en het feit dat velen van hen stateloos zijn.
- 2 Arbeidsmigranten uit het Middellandse-Zeegebied. In de jaren zestig en zeventig kwamen de meesten van hen uit Turkije en Marokko als buitenlandse werknemers. Getalsmatig vormen de Turken en Marokkanen de grootste groepen. Kleinere groepen worden gevormd door de Spanjaarden, Italianen, Joegoslaven, Portugezen (inclusief de Kaapverdianen), Grieken en Tunesiërs.
- 3 Politieke vluchtelingen uit allerlei landen, zoals Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Polen, Vietnam, Iran, Sri Lanka (Tamils), Turkije (Turkse en Armeense Christenen) en andere (vooral Latijns-Amerikaanse, Aziatische en Afrikaanse) landen.
- 4 Chinese immigranten uit landen als China, Taiwan, Maleisië, Singapore en Hongkong.
- 5 Immigranten uit Westeuropese buurlanden, casu quo landen met een overeenkomstige sociaal-culturele en economische structuur, zoals België, de Duitse Bondsrepubliek en de Verenigde Staten.

Voormalige koloniën (schattingen per 1.1.1986)		554.000
Suriname	203.000	
Nederlandse Antillen	61.000	
Molukken	40.000	
Nederlands-Indië	250.000	
Middellandse-Zeegebied		358.966
Turkije	167.325	
Marokko	130.094	
Spanje	17.578	
Italië	15.890	
Joegoslavië	11.717	
Portugal	7.766	
Griekenland	3.953	
Tunesië	2.594	
Kaapverdische eilanden	2.049	
Vluchtelingen		34.138
Hongarije	4.000	
Tsjecho-Slowakije	2.000	
Polen	2.699	
Turkije (Turkse en Armeense Christenen) (1.1.1984)	3.700	
Chili	1.767	
Vietnam	6.326	
Sri Lanka (Tamils)	3.026	
Ethiopië	2.167	
Ghana	3.653	
Overig (1.1.1984)	4.800	
Chinezen		30.000
Landen met vergelijkbaar sociaal-economisch niveau		117.340
Bondsrepubliek Duitsland	39.400	
Engeland	37.094	
België	22.942	
Verenigde Staten	10.408	
Frankrijk	7.496	
Overigen		70.000

Tabel 1: Omvang van etnische minderheidsgroepen in Nederland per 1 januari 1988
(Bronnen: CBS 1988; Muus 1989)

Het achterhalen van gegevens over aantallen buitenlanders in Nederland (dat wil zeggen houders van een niet-Nederlands paspoort) is betrekkelijk eenvoudig: het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceert hierover jaarlijks de nodige gegevens. De totale omvang van de etnische minderheidsgroepen in Nederland, conform de omschrijving van dit begrip in paragraaf 1 van deze bijdrage, is op grond van die gegevens echter niet exact te bepalen. Voor zover zij een Nederlands paspoort bezitten worden namelijk immigranten uit de voormalige koloniën in deze CBS-statistieken niet opgenomen.

Tabel 1 bevat een getalsmatig overzicht van in Nederland wonende immigrantengroepen (in de meeste gevallen per 1 januari 1988). De gegevens zijn ontleend aan CBS (1988) en Muus (1989). Voor zover het de aantallen immigranten uit de voormalige koloniën betreft gaat het in het overzicht om globale schattingen.

In totaal blijken er in Nederland op een bevolking van ruim 14,7 miljoen inwoners zo'n 1,13 miljoen mensen van oorspronkelijk niet-Nederlandse herkomst te wonen. Dat is ruim 7,5%. Wanneer men hiervan de immigranten uit landen met een vergelijkbaar sociaal-economisch niveau buiten beschouwing laat komt men uit op een getal van ongeveer 800.000 mensen die als leden van etnische minderheidsgroepen beschouwd kunnen worden.

Met betrekking tot de omvang van de Surinaamse en Antilliaanse bevolkingsgroepen zijn door het Sociaal Cultureel Planbureau in 1982 prognoses voor 1990 opgesteld (Kool & Van Praag 1982). Deze prognoses lieten zien dat het aantal Surinamers licht en het aantal immigranten uit de Nederlandse Antillen sterk zou stijgen. Inmiddels (1989) is duidelijk dat deze prognoses juist zijn geweest. Volgens in 1987 opgestelde prognoses van het Nederlands Interuniversitair Demografisch Instituut (NIDI) (Schoorl & Berkien 1987) zal het aantal in Nederland verblijvende Turken in 1997 zijn toegenomen tot minimaal 204.000 en maximaal 221.000 en het aantal Marokkanen tot minimaal 184.000 en maximaal 197.500. De relatief sterkere groei van de Marokkaanse groep wordt vooral veroorzaakt door het feit dat de gezinshereniging nog niet voltooid is en dat de groep nog erg jong is; daardoor zal met name het aantal kinderen en jongeren binnen deze groep sterk toenemen.

Andere prognoses wijzen uit dat de overige groepen afkomstig uit het Middellandse-Zeegebied in aantal geleidelijk zullen afnemen; de afgelopen vijf jaar is deze ontwikkeling reeds aanwezig. Entzinger (1987) heeft berekend dat tot het jaar 2000 jaarlijks zeker 25.000 nieuwe immigranten naar Nederland zullen komen. Velen hiervan zullen uit zogenaamde 'nieuwe' emigratielanden komen, zoals Iran, Ghana, Sri Lanka en andere Afrikaanse, Aziatische en Latijns-Amerikaanse staten. Het openen van de binnengrenzen van de EEG in 1992 zal eveneens tot nieuwe immigratie leiden, hoewel nog niet duidelijk is van welke omvang deze zal zijn. Tegen de achtergrond van het bovenstaande lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat Nederland steeds meer de kenmerken van een echt immigratieland heeft gekregen: immigratie is in Nederland een permanent verschijnsel geworden.

De vier grootste etnische minderheidsgroepen (Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen) zijn niet gelijkelijk over het land verdeeld. Concentraties zijn met name te vinden in de vier grote steden van de Randstad: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Daarnaast zijn er ook kleinere concentraties in Noord-Brabant, het zuidelijk Veluwegebied en in Twente. Zo'n tachtig procent van de leden van etnische minderheidsgroepen woont in 22 van de 740 Nederlandse gemeenten. De instroom van leerlingen uit etnische minderheidsgroepen in het basisonderwijs in steden als Den Haag en Amsterdam bedraagt momenteel ruim 40% van alle leerlingen en zal in 2000 tot meer dan de helft van het totale leerlingenaanbod zijn opgelopen. Binnen de steden/concentratiegebieden zelf verschilt de concentratie van wijk tot wijk. Dit leidt ertoe dat er scholen zijn met zeer hoge percentages leerlingen uit etnische minderheidsgroepen (tot zelfs bijna 100%), de laatste tijd vaak ook 'zwarte' scholen genoemd, dit in tegenstelling tot de zogenaamde 'witte' scholen die niet of slechts in beperkte mate door kinderen uit etnische minderheidsgroepen bezocht worden. Tussen 1980 en 1984 steeg het aantal scholen met meer dan 50% leerlingen uit etnische minderheidsgroepen met 70% van 227 tot 368 (Eldering 1989) en momenteel ligt dat aantal uiteraard nog aanzienlijk hoger.

	Totaal aantal leerlingen	Totaal aantal buitenlandse leerlingen	Percentage buitenlandse leerlingen
Basisonderwijs	1.468.720	82.775	5,64
Speciaal Onderwijs	99.545	5.042	5,06
Algemeen Voorgezet Onderwijs	804.826	20.434	2,54
Lager Beroeps- onderwijs	359.252	19.139	5,33
Middelbaar Beroeps- onderwijs	276.241	3.181	1,15
Hoger Beroeps- onderwijs	148.863	3.232	1,49
Wetenschappelijk Onderwijs	168.858	3.482	2,06

Tabel 2: Aantallen buitenlandse leerlingen vergeleken met het totaal aantal leerlingen in het schooljaar 1985-1986 (Bron: Roelandt & Veenman 1988, op basis van CBS-gegevens)

Tabel 2 bevat de deelnamecijfers van buitenlandse leerlingen aan de verschillende sectoren van het onderwijs in het schooljaar 1985-1986 (leerlingen uit etnische minderheidsgroepen met een Nederlands paspoort zijn in de tabel niet begrepen).

Volgens deze officiële statistiek namen in het schooljaar 1985-1986 ruim 137.000 niet-Nederlandse leerlingen aan het onderwijs in Nederland deel. Dit is ongeveer 4% van de totale schoolbevolking. De laatste jaren is steeds duidelijker geworden dat kinderen uit etnische minderheidsgroepen in hun schoolloopbaan beduidend minder succesvol zijn dan Nederlandse kinderen. Zo is een opmerkelijke toename van kinderen uit etnische minderheidsgroepen te constateren in het Speciaal Onderwijs (zo'n 24% jaarlijks). Dit heeft tot nu toe nog niet geleid tot een landelijke oververtegenwoordiging van kinderen uit etnische minderheidsgroepen in het Speciaal Onderwijs, maar als de stijging zo snel blijft gaan zal dit spoedig wél het geval zijn (in steden als Rotterdam en Amsterdam is een dergelijke situatie reeds ontstaan). Kinderen uit etnische minderheidsgroepen zijn, vergeleken met Nederlandse kinderen, ondervertegenwoordigd op AVO-niveau en oververtegenwoordigd op LBO-niveau. Grofweg komt dit bijvoorbeeld voor de Turkse en Marokkaanse kinderen neer op deelnamepercentages van 60-65% en 30-35% voor respectievelijk LBO en AVO, tegenover 30% LBO en 70% AVO voor Nederlandse leerlingen.

3 Etnische minderheden in Vlaanderen en Brussel

In België verbleven in 1988 ongeveer 870.000 immigranten (in Vlaanderen meestal aangeduid met de term 'vreemdelingen'). De meesten van hen zijn als ongeschoolde arbeiders naar België gehaald of uit eigen beweging gekomen om het tekort aan dergelijke arbeiders op te vullen. Niet alleen in de afgelopen decennia kwamen veel immigranten naar België. Ook al ruim voor de Tweede Wereldoorlog kwamen grote groepen Italianen en Polen om te werken in de zware industrie en de mijnen, hoofdzakelijk in Wallonië maar voor een deel ook in Limburg.

Zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog, tot in de jaren zeventig, vormen de Italianen jaarlijks de grootste groep nieuwe immigranten in België. In de jaren zeventig treedt er echter een verandering op in het immigratiepatroon. Het merendeel van de immigranten komt dan uit Turkije en uit Noordafrikaanse landen, voornamelijk Marokko. Op basis van gegevens uit het Rijksregister, ter beschikking gesteld door het Nationaal Instituut voor Statistiek (NIS), geven we in Tabel 3 een overzicht van de immigrantenpopulatie in België per 1.1.1989.

Uit Tabel 3 blijkt dat per 1 januari 1989 bijna 9% (868.757 personen) van de totale Belgische bevolking van vreemde nationaliteit is. Zoals te zien is, zijn de immigranten niet gelijkmatig over België verdeeld. Ruim 42% woont in Wallonië, ruim 30% in Brussel en ruim 27% in Vlaanderen. In Wallonië vormen ze ruim 11% van de totale bevolking, in Vlaanderen ruim 4% en in Brussel zelfs ruim 27%.

Nationaliteit	België	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
Italianen	241.006	26.125	182.346	32.535
Marokkanen	135.464	39.417	20.972	75.075
Fransen	91.444	14.215	51.525	25.704
Turken	79.460	39.312	20.179	19.969
Nederlanders	60.533	50.237	5.858	4.438
Spanjaarden	52.549	9.450	16.667	26.432
W-Duitsers	26.405	9.609	12.188	4.608
Britten	21.805	10.691	4.707	6.407
Grieken	20.613	3.498	6.440	10.675
Portugezen	13.498	2.220	3.440	7.838
Amerikanen (VS)	11.624	3.608	5.591	2.425
Zairezen	10.871	1.369	3.697	5.805
Algerijnen	10.647	1.473	6.652	2.522
Tunesiërs	6.244	2.049	1.269	2.926
Joegoslaven	5.350	1.096	1.623	2.631
Luxemburgers	4.771	695	2.389	1.687
Polen	4.709	1.108	2.859	742
Japanners	2.731	587	114	2.030
Zwitsers	2.373	825	660	888
Denen	2.284	852	410	1.022
Overigen	62.619	19.018	16.829	26.772
Totaal	867.000	237.454	366.415	263.131

Tabel 3: Immigrantenpopulatie in België per 1.1.1989, uitgesplitst naar nationaliteit en naar verdeling over Vlaanderen, Wallonië en Brussel

Ook is duidelijk dat de verschillende immigrantengroepen niet gelijk over het land verdeeld zijn. Van de Italianen woont bijvoorbeeld driekwart in Wallonië, van de Marokkanen 55% in Brussel en van de Turken bijna de helft in Vlaanderen. Ongeveer de helft van de Belgische immigrantenpopulatie is in België geboren (Leman, Sergeijssels & Geirnaerd 1987).

Ongeveer tweederde deel van de in België woonachtige buitenlanders kan tot de etnische minderheden gerekend worden. De meesten van hen zijn afkomstig uit de mediterrane landen. In Vlaanderen gaat het in totaal om zo'n 125.000 personen, dat is ruim 2% van het totale Vlaamse inwonertal. De helft daarvan woont in de provincie Limburg, wat in 1986 neerkwam op zo'n 9% van de totale Limburgse

bevolking. De Italianen en Turken vormden in dat jaar in Limburg met elk bijna 20.000 personen de grootste groepen. Grote concentraties etnische minderheden zijn daarnaast te vinden in de Antwerpse en Gentse agglomeraties. In Antwerpen wordt de grootste groep gevormd door de Marokkanen. In Brussel is het aandeel etnische minderheden op het totale inwonertal bijna 20%. Hoge concentraties zijn met name aanwezig in het centrum en in de oude stadswijken (Hobin & Moulaert 1986; Leman, Sergeijssels & Geirnaerd 1987).

Tussen 1970 en 1985 is de Belgische immigrantenpopulatie met bijna 30% toegenomen, terwijl de autochtone bevolking slechts een aanwas van 0,2% (tot 1981) liet zien (Dumon 1985). Als we de cijfers uit 1985 vergelijken met die uit 1989 (zie Tabel 3), is er sprake van een daling van het aantal vreemdelingen met 3%. Deze daling hangt echter primair samen met de in 1985 veranderde nationaliteitswetgeving en niet met dalende immigratie of stijgende remigratie (Verlot 1989). Als we niet nationaliteit maar etnische herkomst als criterium nemen, kan verwacht worden dat het aandeel van de allochtonen op de totale Belgische bevolking de komende 25 jaar nog zal stijgen. Dit wordt vooral veroorzaakt door de leeftijdsopbouw van de allochtone populatie: 31,7% is tussen 0 en 14 jaar oud. Voor de autochtone Belgische bevolking ligt dit percentage op 18,7 (Bareel 1987). In het jaar 2000 zal naar schatting meer dan 1 op de 10 inwoners van België van allochtone herkomst zijn, in 2025 zal het percentage naar verwachting 14,3 bedragen (Aerts 1984).

In het Nederlandstalig onderwijs in België zaten in 1986/87 ruim 55.000 kinderen van vreemde nationaliteit. Voor de verschillende onderwijsniveaus geeft Tabel 4 informatie over aantallen en percentages van deze leerlingen.

Schooltype	Aantal immigranten-leerlingen	Percentage immigranten-leerlingen
Kleuteronderwijs (86/87)	13.100	5,86%
Lager Onderwijs (86/87)	23.469	5,67%
Secundair Onderwijs (86/87)	18.092	4,70%
Hoger Onderwijs (84/85)	1.244*	1,79%

* 741 hiervan uit Nederland

Tabel 4: Leerlingen van vreemde nationaliteit in het Nederlandstalige onderwijs in België (Bron: Hobin & Moulaert 1986 en Verlot 1989)

Ook als men deze cijfers vergelijkt met die uit voorafgaande jaren, zou de indruk kunnen ontstaan dat er sprake is van een aanzienlijke terugloop van het aantal immigrantenleerlingen. Deze verschillen zijn echter ook hier primair het gevolg van de veranderde nationaliteitswetgeving waardoor kinderen uit gemengde huwelijken automatisch de Belgische nationaliteit krijgen (Verlot 1989).

Het grootste deel van de immigrantenkinderen in het Belgische onderwijs, zo'n 75%, bestaat uit kinderen die tot de etnische minderheden gerekend kunnen worden. Hun aandeel neemt snel toe. Veel van deze kinderen hebben problemen met het volgen van het onderwijs, niet in de laatste plaats omdat ze de onderwijstaal niet of in onvoldoende mate beheersen. De meesten van hen stromen na de lagere school dan ook door naar het beroepsonderwijs, terwijl het merendeel van de autochtone kinderen algemeen vormend of technisch onderwijs gaat volgen. Bovendien maken veel immigrantenkinderen het voortgezet onderwijs niet af. Dat betekent een aanzienlijke beperking van hun toekomstige kansen op de arbeidsmarkt.

Evenals hun ouders zijn ook de immigrantenkinderen niet gelijk over Vlaanderen verdeeld: 36% van hen bevindt zich in de provincie Limburg, 36% in de Antwerpse agglomeratie en 16% in Oost Vlaanderen (Heyerick 1985). Er zijn scholen met geen enkel immigrantenkind en er zijn scholen met bijna alleen maar immigrantenkinderen. Een overzicht van de verdeling van immigrantenkinderen over Vlaamse scholen is opgenomen in Tabel 5. De tabel laat zien dat in ruim 200 scholen (8%) minstens 1 op de 5 kinderen van niet-Belgische herkomst is.

Aantal immigrantenkinderen	Aantal scholen	% van het totaal
>80%	28	1,03
21-80%	188	6,93
6-20%	507	18,70
<5%	1988	73,33

Tabel 5: Verdeling van immigrantenkinderen over Vlaamse lagere scholen (Bron: Heyerick 1985)

Noot

- * Aan de totstandkoming van deze bijdrage werd medewerking verleend door Ilma van den Bogert en Henk Verschure, studenten van het Werkverband Taal en Minderheden van de Letterenfaculteit van de KUB Tilburg, als onderdeel van een stage-opdracht.

Literatuur

- Aerts, M. (1984), Vanuit de school, op de dool. Nog steeds geen aangepast onderwijsbeleid voor vreemde leerlingen. In: **Bareel** 28, 10-19.
- Bareel (1987), De aanwezigheid van vreemdelingen in België. In: **Bareel** 39/40, 8-9.
- CBS (1988), Bevolking van Nederland naar burgerlijke staat, leeftijd en land van nationaliteit, 1 januari 1988. In: **Maandstatistiek bevolking (CBS)**, 88(10), 21-25.
- Dumon, W. (1985), De demografische situatie van de vreemdelingen in België. In: A. Martens & F. Moulaert (red.) (1985), **Buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België**. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 45-59.
- Eldering, L. (1989), Ethnic minority children in Dutch schools: Underachievement and its explanations. In: J. Kloprogge & L. Eldering (eds.), **Different cultures, same school: ethnic minority children in Europe**. Amsterdam/Lisse, Swets & Zeitlinger. (te verschijnen)
- Entzinger, H. (1987), Een kleine wereld. In: **Migrantenstudies** 4(3), 2-10.
- Heyerick, L. (1985), Problemen van migrantenkinderen en hun leerkrachten in het Vlaams basisonderwijs. In: A. Martens & F. Moulaert (red.) (1985), **Buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België**. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 103-113.
- Hobin, V. & F. Moulaert (red.) (1986), **Witboek Integratiebeleid buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België**. Brussel.
- Kool, C. & C. Van Praag (1982), **Prognose etnische minderheden**. Den Haag, SCP.
- Leman, J., K. Sergeijssels & W. Geirnaardt (1987), **Lessen Nederlands voor anders-talige volwassenen in Vlaanderen en Brussel**. Nederlandse Taalunie Voorzeten 11. 's-Gravenhage, Stichting Bibliographia Neerlandica.
- Martens, A. & F. Moulaert (red.) (1985), **Buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België**. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel.
- Muus, Ph. (1989), **Migration, minorities and policy in the Netherlands; recent trends and developments**. Amsterdam, Institute for Social Geography University of Amsterdam.
- Roelandt, Th. & J. Veenman (1988), **Minderheden in Nederland. Positie in het onderwijs**. Rotterdam, EUR-ISEO.
- Schoorl, J. & J. Berkien, Prognose Turken en Marokkanen in Nederland 1987-1997. In: **Demos; Bulletin over bevolking en samenleving** 3(10), 73-76.
- Tennekes, J. (1986), Nederland een multiculturele samenleving? In: **Migrantenstudies** 2(3), 2-22.
- Verlot, M. (1989), **Sleutelen aan de marge. Het basisonderwijs aan migranten in Vlaanderen. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs**. Leuven, KUL/WEDEM/HIVA.
- Wesdorp, H., E. Teyssse, Fr. Daems & R. Rymenans (1986), **De positie van het onderwijs in het Nederlands en de rol van de overheid in Nederland en Vlaanderen**. 's-Gravenhage, Vlaams-Nederlands Overleg Onderwijsresearch en -Documentatie (OORD) en Nederlandse Taalunie.